

ANKSTYVOJI INTERVENCIJA VAIKYSTĖJE (AIV) ESMINĖS POLITIKOS FORMAVIMO KRYPTYS

Ivadas

Šio pranešimo tikslas – apžvelgti Europos specialiojo ugdymo plėtros agentūros iniciatyva (toliau – Agentūra) atliktos AIV plėtros Europoje analizės esmines išvadas ir rekomendacijas. Jame bus aptarta pažanga ir svarbiausi pokyčiai, įvykę šioje srityje tiek politiniame, tiek praktiniame lygmenyse nuo 2005 metų Agentūros šalyse narėse.

Visame pasaulyje ir Europoje pripažįstama, kad esama tiesioginio ryšio tarp vaiko skurdžios gyvenimo aplinkos arba nepalankių ugdymosi sąlygų ir ugdymosi pasiekimų. Įrodyta, kad būtent skurdžiai gyvenančioms šeimoms Ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros (angl. Childhood Education and Care, toliau – ECEC) paslaugos yra naudingiausios. Europos Taryba siekė, kad iki 2010 metų vaiko priežiūros paslaugos būtų teikiamos mažiausiai 90% vaikų nuo 3 metų amžiaus iki privalomo ugdymosi mokykloje ir bent 33% vaikų, jaunesnių nei 3 metų amžiaus (Europos Parlamentas, 2011).

AIV – vystymosi tendencijos Europoje ir pasaulyje

Agentūra savo veikloje atsižvelgia į naujausias AIV vystymosi tendencijas Europoje ir pasaulyje (Europos Komisija, 2010 ir 2011; Europos Parlamentas, 2011; Jungtinės Tautos, 2006; PSO, 2011) ir Agentūros atliktos šios srities pokyčių analizės duomenys buvo pripažinti ir panaudoti rengiant kelis svarbius politinius dokumentus (pvz., Europos Parlamente, 2011; Europos Komisijoje, 2011).

Pastaraisiais metais AIV srityje išryškėjo ir yra išskiriami keli esminiai aspektai. Pabrėžiama, kad aukštos kokybės ankstyvasis vaikų ugdymas ir priežiūra turi didžiulį teigiamą poveikį – suteikiamos galimybės, t. y. visi vaikai įgalinami atskleisti savo vystymosi potencialą – o vėliau tai turės įtakos Europos siekiniams realizuoti. Ypač pasiekti, kad iki 2020 sumažėtų mokinių, anksti paliekančių švietimo sistemą, skaičius iki mažiau nei 10%, o mažiausiai 20 milijonų žmonių nebeapatirtų skurdo ir socialinės atskirties. Europos strategijos – 2020 nuostatos negalės būti įgyvendintos tol, kol visiems vaikams nebus sudarytos adekvačios mokyklinio starto galimybės.

Pagrindiniai prioritetai ir raktiniai AIV politikos ir praktikos plėtros elementai yra šie:

Prieinamumas universalių ir inkluzivių ECEC paslaugų: Galimybė gauti reikiamas kokybiškas inkluzinio ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugas visiems yra naudinga. ECEC sudaro sąlygas įtraukti daugiau vaikų, turinčių SUP, pramindama takus tolesnei jų inkluzijai į bendrojo ugdymo mokyklas (Europos Komisija, 2011).

ECEC paslaugų valdymas: Sisteminiis požiūris į ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugas reiškia, kad skirtingos sritys (švietimas, įdarbinimo tarnybos, sveikatos apsaugos ir socialinės paramos) persipynusios, o jose dirbantys specialistai tarpiai bendradarbiauja tarpusavyje, derina savo veiksmus. Tai reikalauja matyti sistemą kaip visumą, kurioje veikia visi suinteresuotieji, įskaitant vaikų tėvus. Taip pat reikalingos suderintos tarpžinybinės veiklos gairės, reglamentuotos teisės aktais. Turėtų būti suformuluoti tikslai ir paskirstyta atsakomybė ir vaidmenys centriniame ir vietos lygmenyse (Europos Komisija, 2011).

ECEC kokybė: Ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugos turėtų būti organizuojamos, atsižvelgus į įvairius vaikų poreikius: pažintinius, emocinius, socialinius ir fizinius. Ankstyvojoje vaikystėje išsiugdytas atkaklumas, veiklos motyvacija, gebėjimas bendrauti ateityje tampa kompetencijomis, lemiančiomis sėkmingą socializaciją. Kokybiškos ECEC paslaugos yra pagalbinės, jos neatstoja stiprios socialinės gerovės sistemos (Europos Komisija, 2011).

Paslaugos nukreiptos į vaiką: Ankstyvoji vaikystė lemia vaiko pažintinių, sensorinių, funkcijų ir fizinių vystymąsi, stipriai įtakoja asmenybės formavimąsi ir kalbos formavimąsi. Taip pat būtent šiuo laikotarpiu klojami pamatai mokymuisi visą gyvenimą. (Europos Parlamentas, 2011).

Bendradarbiavimas su tėvais: Tėvai, ir mamos ir tėčiai, yra lygiaverčiai partneriai ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų sistemoje. Ji turi būti lanksti, visi su ja susiję turi bendrauti ir bendradarbiauti, ten, kur įmanoma reikėtų tartis su pačiais vaikais (Europos Parlamentas, 2011).

Darbuotojai: Darbuotojų kompetencijos yra esminė aukštos kokybės ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų sąlyga. Atsižvelgiant į tai, kad vaikų ugdymo procesas yra įvairialypis, jame dalyvauja įvairių ugdymosi poreikių turinčių vaikai, darbuotojai turi sistemingai tobulinti profesinę kvalifikaciją, reflektuoti, gilintis į pedagoginės praktikos ypatumus, naudojamų ugdymo metodų veiksmingumą (European Commission, 2011).

Agentūros projektas¹ Ankstyvoji intervencija vaikystėje (AIV)

Į 2010 metais vykdytame AIV projekte dalyvavo 35 ekspertai, kuriuos delegavo 26 šalys². Ekspertų tarpe buvo politikos formuotojų, atsakingų už AIV sritį ir specialistų, praktikoje teikiančių šias paslaugas.

Agentūros valstybės narės šį projektą inicijavo siekdamas atnaujinti AIV analizę, kurią Agentūra vykdė pirmojo projekto (2003–2004) metu. Siekta pateikti apžvalgą esminių AIV srities vystymosi pokyčių, įvykusių Europoje nuo 2005.

2005 metai vykdytame Agentūros projekte buvo išryškinta AIV svarba tiek politiniu, tiek profesiniu požiūriu ir parengta nauja AIV koncepcija, atspindinti tiesioginio sveikatos, švietimo ir socialinės apsaugos sričių specialistų bendradarbiavimo būtinybę ir reikšmę. Ši AIV koncepcija orientuota į vaiko raidą ir socialinės sąveikos poveikį žmogaus raidai apskritai, o ypač – įtaką vaikui. Tai rodo perėjimą nuo į vaiką orientuotos intervencijos prie visapusiškesnio požiūrio, atsižvelgiant į vaiką, šeimą ir aplinką, ir atitinka platesnę idėjų negalės srityje raidą, t. y. perėjimą nuo „medicininio“ link „socialinio“ modelio.

Atlikusi AIV situacijų analizę, ir atsižvelgus į naujo modelio ypatumus, pirmojo Agentūros projekto ekspertų grupė ir sekančio projekto ekspertai suformulavo tokį darbinį AIV apibrėžimą:

AIV yra kompleksiška tarnybų/paslaugų ankstyvojo amžiaus vaikams ir jų šeimoms struktūra; paslaugos teikiamos šeimų prašymu tam tikru vaiko gyvenimo laikotarpiu ir apima veiksmus, kurių imamasi, kai vaikui reikia specialios pagalbos, siekiant:

- Užtikrinti ir skatinti vaiko raidą;
- Stiprinti pačios šeimos kompetencijas;
- Skatinti socialinę šeimos ir vaiko inkluziją.

Buvo išskirti penki elementai, kurių diegimas ypač tampriai susijęs su naująja AIV koncepcija. Jie visi susiję tarpusavyje, jų negalima atskirti vieną nuo kito:

Paslaugų prieinamumas: Visose šalyse, AIV paslaugų prieinamumas yra prioritetas: siekiama, kad vaikams ir jų tėvams, kuriems būtina pagalba, reikiamos paslaugos turi būti pradėdamos teikti kiek įmanoma anksčiau.

Paslaugų artumas: Pagalba turi pasiekti kiekvieną tikslinės grupės narį. Parama turėtų būti teikiama kiek įmanoma arčiau šeimų ir vietiniu, ir bendruomeniniu lygmeniu

Finansinis prieinamumas: Paslaugos teikiamos nemokamai arba už minimalų užmokestį. Paslaugos teikiamos per viešuosius fondus iš sveikatos, socialinių ar ugdymo įstaigų, draudimo kompanijų ar nepelno organizacijų. Paslaugas gali teikti ir finansuoti atskiri teikėjai arba keli, papildantys vienas kitą.

¹ Daugiau informacijos galima rasti: <http://www.european-agency.org/agency-projects/early-childhood-intervention>

² Airija, Austrija, Belgija (prancūzakalbė bendruomenė), Čekija, Danija, Estija, Graikija, Islandija, Ispanija, Jungtinė Karalystė (Anglija ir Šiaurės Airija), Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Prancūzija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Vengrija, Vokietija

Interdisciplininis darbas: Tiesioginę paramą vaikams ir jų šeimoms teikia kvalifikuoti įvairių sričių specialistai, turintys skirtingas profesines kvalifikacijas. Interdisciplininis darbas suteikia galimybę specialistams, dirbantiems komandoje, keistis informacija.

Paslaugų įvairovė: Šis bruožas glaudžiai susijęs su disciplinų, įtrauktų į AIV, įvairove. Trijų žinybų įtrauktis – sveikatos apsaugos, socialinių paslaugų ir švietimo – yra būdinga AIV paslaugoms įvairiose šalyse, tačiau kartu pastebima ir esminių skirtumų.

Agentūros 2005 metais atlikta AIV srities analizė parodė, kad „AIV yra svarbi sritis tiek politiniu, tiek ir profesiniu požiūriu. Ji siejama su ankstyvojo amžiaus vaikų bei jų šeimų teise sulaukti jiems reikalingos pagalbos. AIV tikslas – paremti ir įgalinti vaiką, jo šeimą bei susijusias tarnybas, o kartu kurti inkliuzinę ir darnią visuomenę, suprantančią vaikų ir jų šeimų teises“ (psl. 3).

Projekto įžvalgos ir rekomendacijos

Vadovaujantis 2010 metais atlikta analize, buvo išskirti trys prioritetai:

AIV paslaugos turi būti teikiamos visiems gyventojams, kuriems šių paslaugų reikia: Šis prioritetas susijęs su aktuali visoms šalims AIV uždaviniu, t. y. reikiamas paslaugas vaikams ir jų šeimoms pradėti teikti kuo anksčiau.

Turi būti užtikrinta paslaugų kokybė ir vienodi jų teikimo standartai: Šis prioritetas susijęs su poreikiu aiškiai apibrėžti AIV paslaugų kokybę ir aprūpinimo standartus, kurių būtų laikomasi. Reikia parengti tvarką, kuria vadovaujantis būtų vertinamas ir užtikrinamas standartų laikymasis. Tai padidintų AIV tarnybų veiksmingumą, tos pačios kokybės paslaugų teikimą šalies mastu nepriklausomai nuo vietovės.

Turi būti gerbiami vaikų ir jų šeimų teisės ir poreikiai: Šis prioritetas susijęs su sukūrimu tarnybų, kurių paslaugos būtų nukreiptos į šeimą, būtų arti vaiko ir jo tėvų, įtrauktų į savo veiklą tėvus kiekviename AIV paslaugų ir priemonių planavimo lygmenyje.

AIV projekto metu, atsižvelgus į prioritetus, buvo suformuluoti keturi konkretūs siūlymai:

1. Teisėkūra ir politinės priemonės: Visose šalyse nuo 2004/2005 buvo priimta svarbių nutarimų, parengta teisės aktų, taisyklių, dekretų ir panašių politinių priemonių. Tai rodo, kad politikos formuotojai rodo didelį dėmesį AIV sričiai. Būtina siekti, kad AIV būtų įgyvendinama pačiu veiksmingiausiu būdu ir imtasi tolesnių veiksmų. Politinių priemonių diegimas ir jų vykdymo stebėseną lygiai svarbūs kaip ir politinės priemonės pačios savaime.

2. Specialistų vaidmuo: Specialistai vaidina raktinį vaidmenį visuose paslaugų teikimo lygmenyse, nes nuo jų priklauso kaip:

- Bus pateikta informacija šeimoms;
- Dalyvaus programose ir mokysis dirbti multidisciplininėje komandoje, priims bendrus veiklos kriterijus ir uždavinius, veiksmingai dirbs su šeimomis.

3. Būtinybė turėti AIV koordinatorių arba darbuotoją, koordinuojantį įvairių žinybų specialistų paslaugas: Jo veikla užtikrintų skirtingų žinybų paslaugų koordinavimą ir ryšį tarp specialistų ir šeimų.

4. Pagerinti koordinavimą tarp sektorių ir kiekvieno sektoriaus viduje: Esama daugybės priežasčių, lemiančių nepakankamą paslaugų AIV srityje. Paslaugas teikia skirtingų žinybų specialistai (sveikatos, socialinės, švietimo). Skiriasi jų išsilavinimas ir darbo patirtis, darbo kultūra, veikla grindžiama skirtinga filosofija, skirtingi jų paslaugų finansavimo modeliai. Šeima turėtų būti koordinuojamų paslaugų centre.

Tobulintinos sritys

Per pastarųjų keletą metų Europoje įvyko daug teigiamų pokyčių. Priimta naujų teisės aktų, palankių AIV plėtoti, pagerėjo ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros prieinamumas ir kokybė, skirtingų žinybų tarpusavio veiklos ir paslaugų koordinuotumas. Tačiau esama sričių, kurias reikia toliau tirti ir tobulinti. Atsižvelgiant į Europos politikos prioritetus ir AIV projekto įžvalgas, akivaizdu, kad būtinas tolesnis darbas, siekiant, kad AIV sričiai būtų skiriama ne mažiau dėmesio nei kitoms, o paslaugų kokybė gerėtų, ypač daug dėmesio toliau išvardytoms sritims.

Darni strategija: Netgi kokybiškos AIV paslaugos gali tik iš dalies padėti spręsti socialinio ekonominio skurdo sąlygomis gyvenančios šeimos problemas. Siekiant padidinti ilgalaikį aukštos kokybės AIV paslaugų poveikį vaikams iš socialinės rizikos šeimų, AIV privalo būti susieta su kitų žinybų teikiamomis paslaugomis ir vykdomomis priemonėmis, atsispindinčiomis darnioje strategijoje (įdarbinimas, būsto suteikimas, sveikatos apsauga ir kt.).

Kokybės standartai: Siekiant pagerinti AIV prieinamumą ir užsibrėžtų kokybinių tikslų, reikėtų aiškiai apibrėžti AIV paslaugų kokybės ir paslaugų teikimo standartus, kuriais būtų privalo vadovautis ES. Ši rekomendacija taip pat reiškia, kad būtina sukurti AIV paslaugų veiksmingumo ir kokybės vertinimo sistemą.

Finansavimas ir investicijos: Išryškėjo, kad AIV skiriama mažiau dėmesio, ji prasčiau finansuojama nei kitos švietimo pakopos, nors įrodyta, kad investicijos į AIV efektyvesnės ir labiau apsimoka, nei intervencija, vykdoma vėlesniame etape. Būtina užtikrinti, kad finansinės investicijos būtų naudojamos kuo veiksmingiau.

Kvalifikuoti darbuotojai: Tinkamų specialistų pritraukimas, rengimas ir švietimas bei išlaikymas – nelengvas uždavinys, tačiau ryškėja tendencija, kad vaikų ugdymo ir priežiūros srityje dirbančiųjų profesionalumas auga. Reikalavimai darbuotojų profesionalumui turėtų dar išaugti, įdiegus atitinkamus kvalifikacinius reikalavimus dirbantiesiems AIV srityje. Taip pat turėtų būti skiriama daugiau dėmesio tokių darbuotojų rengimo programų turiniui ir tikslingumui, sudaromos galimybės dalintis gerąja patirtimi.

Baigiamosios pastabos

Svarbiausia, ką norėta pabrėžti AIV projekte – nepaisant daugybės visų šalių pastangų ir matomos pažangos įvairiuose lygmenyse, būtinas tolesnis darbas, siekiant įgyvendinti esminį principą – prireikus, kiekvienam vaikui ir jį auginančiai šeimai turėtų būti suteikta pagalba. Kokybiškų ir inkluzinių ankstyvojo vaikų ugdymo ir priežiūros paslaugų prieinamumas – tai pirmasis žingsnis ilgame kelyje, vedančiame į inkluzinį švietimą ir lygių galimybių visiems užtikrinimą inkluzinėje visuomenėje.

Dokumentų sąrašas

Europos Komisija (2010) *Komisijos komunikacijos dokumentai. Europa 2020 – darnaus vystymosi ir inkluzijos plėtros strategija*. COM(2010) 2020

Europos Komisija (2011) *Komisijos komunikacijos dokumentai ankstyvojo ugdymo ir vaikų priežiūros klausimais* (2011 m. vasaris) COM(2011) 66

Europos Parlamentas (2011) *Europos Parlamento 2011 m. gegužės 12 d. rezoliucija I „Ankstyvasis ugdymas Europos Sąjungoje“* (I/2010/2159)

Jungtinės Tautos (2006) *Neįgaliųjų teisių konvencija*, Niujorkas: Jungtinės Tautos. Skaitmeninė versija pateikta interneto svetainėje: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

Pasaulinė sveikatos organizacija (2011) *Ataskaita apie neįgalumą pasaulyje*. Ženeva: Šveicarija, PSO

European Agency for Development in Special Needs Education

Šio leidinio parengimą ir leidybą rėmė Europos Komisijos Bendrojo ugdymo ir kultūros departamentas: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm